

РОЗВИТОК ФОРМ ІНТЕРНЕТ-УЧАСТІ ГРОМАДЯН У СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСАХ СУЧАСНОСТІ

А. А. Варягіна, м. Київ

Наведено результати аналізу специфіки громадської участі особистості в умовах інтернетизації соціально-політичного життя людини. Сформульовано визначення поняття “громадська інтернет-участь”, описано форми громадської участі в інтернет-середовищі. З’ясовано роль новітніх форм громадської участі в процесі формування громадянського суспільства, представлено аргументи щодо їх ефективності, оцінено показники ефективності громадської участі. Особливу увагу приділено розгляду бар’єрів участі, тенденції до реалізації інтернет-користувачами свого права на участь у громадсько-політичних процесах за допомогою таких форм участі, які не потребують зазначення персональних даних або виходу за межі особистої зони комфорту. Обґрунтовано доцільність вивчення соціально-психологічних чинників громадської інтернет-участі та врахування впливу на неї передусім тих із них, які сприяють вибору громадянами ефективних форм участі, спонукають до конкретних дій.

Ключові слова: громадська участь, пряма участь, непряма участь, новітні форми участі, громадська інтернет-участь.

Проблема. На тлі останніх соціально-політичних подій в Україні спостерігається стрімке зростання чисельності громадських організацій та громадських рухів, значна частина яких ініційована в інтернет-середовищі. Це зумовлено однією з головних рис сучасності – тенденцією до віртуалізації громадсько-політичного життя людини. Зазначена тенденція характеризується багатовекторною спрямованістю. З одного боку, бачимо перехід соціальної активності індивіда з реальної сфери буття в інтернет-середовище – за рахунок глобального поширення соціальних інтернет-мереж, які значно полегшують створення нових спільнот, обмін інформацією, просування власної думки. З другого боку, процес розв’язання актуальних соціальних проблем не може існувати тільки у віртуальному просторі і перетікає із спільнот, первинно сформованих лише в інтернеті, у реальне життя різними проявами протестної активності, несподіваними формами громадського контролю, виникненням політико, соціально або ж культурно орієнтованих спільнот різного ступеня формалізації тощо [1]. З’являються нові, онлайніві форми громадської участі, які можуть існувати як окремо, так і у зв’язці з іншими проявами громадської, соціальної та політичної активності громадян. Деякі з них впливають на громадсько-політичні процеси суспільства, інші – ні. Усе це зумовлює інтерес науковців до вивчення особливостей громадської участі індивіда за допомогою інтернет-технологій. Утім, наявність певної

кількості досліджень (Б. Бімбер, Р. Девіс, Н. Негропonte, У. Раш, П. Сейд, Дж. Стріт та ін.), присвячених громадській інтернет-участі, не дає змоги чітко окреслити розуміння цього терміна. Незважаючи на свою популярність, поняття громадської інтернет-участі залишається й досі досить розпливчастим [9, р. 217]. У зв'язку із цим видається доцільним не тільки виділити й описати нові форми громадської участі, а й перейти до їх теоретико-методологічного аналізу та вивчення.

Мета статті: здійснити теоретичний аналіз еволюції форм громадської участі особистості в умовах інтернетизації соціально-політичного життя сучасної людини.

Під громадською участю розуміємо індивідуальні чи колективні дії індивідів, спрямовані на задоволення суспільних інтересів окремих суб'єктів і груп у повсякденному житті, у просторі для діяльності, що не заповнений державою і ринком [6, р. 5], за участю в діяльності різних місцевих асоціацій та неформальних груп, дотримання традицій, надання взаємної допомоги, підтримки місцевих соціальних установ та організацій тощо [8, р. 4]. Громадяни реалізують своє право на участь у громадсько-політичних процесах за допомогою широкого спектра спеціальних заходів – форм громадської участі, які мають “створити простір для громадської участі або сприяти цьому” [5].

Канадські дослідники Т. Беклей, Дж. Паркінс та Ш. Шепард [4] запропонували таку класифікацію форм громадської участі:

- 1) непряма участь (процес, який не передбачає персональну комунікацію, не “обличчям до обличчя”);
- 2) пряма участь (процес безпосередньо прямої персональної комунікації учасників, “обличчям до обличчя”);
- 3) новітні форми участі (електронні та інтернетні дистанційні форми участі).

Непрямі форми участі – це, наприклад, звернення до представників влади (листи, запити), збирання підписів, референдуми, голосування тощо. Прямі форми участі поділяються на такі, які можуть бути корисними для малих груп, і такі, які призначаються для груп з великою кількістю учасників. До прямих форм участі для малих груп можна віднести громадські консультативні комітети, фокус-групи, семінари, круглі столи. Прикладами форм участі для великих груп є дні відкритих дверей, зустрічі в муніципалітеті, громадські слухання тощо. Новітні форми участі, що найчастіше застосовуються в інтернет-просторі, звичайно призначені для масового та швидкого поширення інформації або візуальної презентації та комп'ютеризації інших форм участі. До новітніх відносять: форми електронної участі громадян (електронні геоінформаційні технології об'єднання громадян у спільноти, програмні продукти

3-D візуалізації і т. ін.), інтернетні форми громадської участі (в тому числі участь у соціальних інтернет-мережах), соціальні медіа, телевізійні інструменти участі тощо.

Останнім часом питання впливу новітніх технологій, особливо інтернету, на участь індивіда в громадсько-політичних процесах усе частіше потрапляє в центр уваги дослідників (Б. Бімбер, Р. Девіс, В. ван де Донк, М. Кастельс, Б. Д. Лоадер, П. Дж. Ніксон, Д. Рюхт). Умовно всі наукові пошуки, присвячені вивченню громадського потенціалу інтернету, поділяють на три концептуальні напрями:

а) утопічні – приділяють надмірне значення громадській участі за допомогою інтернет-технологій (Е. Дайсон, Н. Негропonte, У. Раш, Г. Рейнгольд, А. Тофлер, Х. Тофлер, Г. Л. Смолян); при цьому обстоюється думка, що внутрішня системна логіка нових медіа спроможна привести до створення децентралізованого інтерактивного громадського простору, в якому “громадяни мережі” матимуть змогу формувати нові соціальні зв’язки, отримувати нові можливості для участі в громадсько-політичних процесах;

б) антиутопічні – ставлять під сумнів вплив інтернет-ініціатив на реальний громадський простір; наголошують на тому, що використання інтернету призводить до зниження рівня громадської участі, оскільки спричинює атомізацію та ослаблення соціальної згуртованості (Р. Девіс, А. Ліпоу, Б. С. Новек, П. Сейд, Дж. Стріт, Є. Морозов), забирає більшу частину вільного часу людини, відволікає її від громадських справ (Л. Ербін, Р. Краут, Н. Ніс);

в) нейтральні – дотримуються “гіпотези нормалізації” [2] та обстоюють позицію, відповідно до якої інтернет майже не зачіпає рівень громадської участі в суспільстві (Б. Бімбер, М. Нісбет, Д. А. Шуфель, Б. Я. Вахула).

І все ж таки, навіть беручи до уваги існування великої кількості суперечливих поглядів на питання щодо наслідків впливу новітніх технологій на участь індивіда в соціально-політичних процесах, ігнорувати саме існування цього впливу неможливо. Згідно з результатами дослідження “Digital, Social and Mobile in 2015” [11, р. 7] станом на грудень 2015 р. аудиторія активних користувачів інтернету сягнула 3,01 млрд осіб, що становить 42 % всіх жителів планети (7,21 млрд, відповідно). Людина проводить в інтернеті в середньому 4,4 години щодня з персональним комп’ютером і 1,7 години – з мобільними пристроями. Активними користувачами соціальних мереж є 2,08 млрд осіб (тобто 29 % населення планети). Україна займає дев’яте місце серед країн Європи з найбільшою кількістю інтернет-користувачів. Станом на 2014 р. кількість інтернет-користувачів в Україні становила 18,5 млн осіб, тобто 42 % від загальної кількості населення країни (44,29 млн осіб, відповідно).

Підвищений науковий інтерес до вивчення питання громадської участі в умовах інтернетизації соціально-політичного життя сучасної людини викликав появу наукових робіт, об'єктом дослідження яких став феномен громадської інтернет-участі. Так, дослідники Е. Штерн, О. Гудс та Т. Суорей виокремили та чітко розмежували дослідження громадської участі та її форм за двома типами вияву [13, р. 1067]:

а) традиційна громадська участь (Traditional Public Participation, TRP) – громадська участь у реальному просторі;

б) громадська інтернет-участь (Web-Based Public Participation, WPP) – участь громадян у громадсько-політичному житті за допомогою інтернет-технологій.

До форм традиційної громадської участі відносять: інформування громадськості, “гарячий телефон”, прийом громадян, опитування громадської думки, фокус-групи, громадські слухання, створення робочих груп з підготовки рекомендацій щодо ухвалення управлінських рішень, громадське представництво в радах для ухвалення рішень, інтерактивні теле- і радіо-дебати, громадський референдум, голосування з окремих питань через ЗМІ, навчання громадян, технічна підтримка тощо.

Під *громадською інтернет-участю* розуміють усі дії, які здійснюють громадяни з використанням інформаційних інтернет-технологій для впливу на вирішення суспільних проблем окремих індивідів і груп, прийняття та ухвалення рішень або прямої участі в цих процесах. У широкому сенсі громадська інтернет-участь передбачає ту чи ту форму участі індивідів у громадсько-політичних процесах суспільства за допомогою всіх наявних засобів інтернет-діяльності, “інтернет-комунікації, самовираження, таких як: блоги, мікроблоги, лінкблоги, соціальні мережі, вікі, закладки сайтів, обмін змістом сайтів (наприклад, фото, відео, аудіо, графічні зображення або текстові документи), форуми, дискусійні групи та чати” [3], грошові інтернет-перекази та платежі тощо. Англomовні літературні джерела пропонують такі синонімічні значення терміна “громадська інтернет-участь” (Internet-Based Public Participation): Web-Based Public Participation (WPP), Online Public Participation, інколи – Digital Public Participation. В українській мові синонімами терміна “громадська інтернет-участь” можуть бути “громадська веб-участь”, “громадська онлайн-участь” або “громадська участь он-лайн”.

Серед форм громадської інтернет-участі виділяють такі [7]:

1. Надання інформації – організація, презентація та управління інформацією в контексті громадської участі за допомогою інтернет-технологій. Доступ до інформації в межах вимог законодавства, надання інформації з різних питань роботи громадських організацій, об'єднань, відомств, формування позитивного образу цих організацій, зростання відкритості інформації, підвищення соціальної ефективності.

2. Громадські онлайн-спільноти (Community) – онлайн-формування та розвиток активних груп населення, обмін інформацією між учасниками цих груп у мережі. Ця форма участі передбачає наявність реєстрації, підтримки та верифікації користувачів з боку модератора групи, можливість обговорення актуальних громадсько-політичних питань, обміну інформацією всередині груп, групового вираження думки. Групи модеруються самими користувачами або зовнішніми адміністраторами.

3. Онлайн-консультації – врахування думки зацікавлених осіб (стейкхолдерів). Вид громадської інтернет-участі, який дає змогу стейкхолдерам висловлювати думку (в особистому або публічному порядку) щодо актуальних проблем суспільства, тобто консультації від громадян для громадських організацій та об'єднань, представників влади, уряду. У межах цього виду участі можуть бути задані форми вираження думки за допомогою електронних засобів комунікації – від анонімного до можливості підписатися електронним ключем. Цей вид участі дає змогу зібрати думки у вигляді вільних висловлювань, а не формувати їх за допомогою інформаційних, рекламних чи інших кампаній.

4. Проведення кампаній / публічних акцій – проведення акцій протесту; лобіювання інтересів соціальних груп, громадських об'єднань, інтернет-спільнот; подання петицій та інших форм колективних дій за допомогою інтернет-технологій. Механізм сприяє вираженню думки різними групами (громадські активісти, представники бізнесу, експерти), а також передбачає активний вплив на формування поглядів інших громадян. Приклад – збирання підписів під зверненням до Президента.

5. Слабоструктуроване обговорення (Deliberation) – численні висловлювання громадян без означеності переважної думки; обговорення громадянами громадських ініціатив: дискусії в онлайн-режимі всередині малих і великих груп. Дискусії можуть бути як модеровані (структуровані), так і ні. Характерна ознака цієї форми участі – представники громадських об'єднань, відомств, уряду не залучаються до активної участі. У цьому сенсі є деякий перетин з такою формою участі, як онлайн-консультації. Але на відміну від консультацій тут відбувається обговорення проблем і думок усередині груп громадян.

6. Дискурс – обговорення проблем та спільне вироблення рішень громадянами і представниками громадських об'єднань, організацій, влади. У цьому випадку дискусія є модерованою, надається експертний аналіз запропонованих рішень. Діалог проводиться між громадянами / активними групами та уповноваженими представниками влади з метою вироблення рішень поточних проблем.

7. Вирішення конфліктних ситуацій он-лайн (Mediation). Вирішення спорів і конфліктів шляхом онлайн-взаємодії. Інтернет-майданчики дають можливість висловити думку щодо роботи громадсь-

ких об'єднань, організацій, відомств або окремих службовців. Розбираються конфліктні ситуації, відбувається вирішення спорів із залученням керівних інстанцій.

8. Міське планування та питання захисту навколишнього середовища – обговорення питань планування міського простору, архітектури та ін.; можливість онлайн-моніторингу екологічної ситуації за ключовими показниками і подальшої звітності, участь у публічних акціях.

9. Проведення опитувань серед громадян – визначення громадської думки методом електронних опитувальних листів. Лист може містити як одне, так і декілька питань. Обговорення анкет або будь-яка інша дискусія не передбачаються.

10. Передвиборні кампанії – проведення передвиборних кампаній в інтернет-просторі: розміщення матеріалів програм, проведення обговорень у режимі он-лайн, трансляція виступів кандидатів та ін.

11. Вибори в онлайн-режимі.

Останні два пункти наведеного переліку безпосередньо стосуються громадянської інтернет-участі, а саме такого її виду, як політична участь, але цілком можуть виступати як форми громадської участі, наприклад у період виборів на посаду голови організації місцевого самоврядування, виборів представників контролю громадськості за діями влади або виконанням зобов'язань громадськими організаціями.

Зазвичай протягом різних стадій процесу громадської участі використовується не одна форма участі, а їх набір. Вибір правильної форми участі є критичним для процесу участі. Різні форми участі можуть бути більш або менш ефективні та по-різному відображаються на критеріях та індикаторах успіху громадської участі. За методикою західних дослідників Т. Беклей, Дж. Паркінсона та Ш. Шепарда визначають три базових категорії оцінювання ефективності громадської участі [4, р. 21]:

1) “широта” громадської участі – межі, до яких (у конкретному випадку застосування певної форми громадської участі) поширюється діапазон суспільних значень у процесі ухвалення рішення. Також цей показник оцінює, наскільки процес участі є доступним для всіх зацікавлених сторін та наскільки легко сторонам долучитися до нього [14, р. 437];

2) “глибина” громадської участі – оцінює якість участі і визначає рівень обміну між учасниками цього процесу;

3) “результативність” – показує, як процес громадської участі впливає на ухвалення рішення і наскільки це відповідає загальному баченню або цілям, ідентифікованим учасниками.

Для визнання деяких форм громадської участі ефективними їм достатньо відповідати лише одному або двом з наведених показників [там само, р. 440]. При цьому зазначається [там само, р. 443], що новітні, а саме інтернетні, форми участі мають великий потенціал ефективності, оскільки

сама технічна природа їхньої організації автоматично уможливорює одночасну відповідність не менше ніж двом показникам ефективності: “глибини” і “широті”. Наприклад, обираючи майданчиками для громадської участі соціальні інтернет-мережі, такі як Facebook, Twitter, LinkedIn, громадяни мають змогу швидко і масово поширювати інформацію (критерій ефективності “широта”) та організовувати ефективний діалог між учасниками громадського процесу (критерій ефективності “глибина”).

Але слід зазначити, що великий потенціал ефективності громадської інтернет-участі не можна розкрити повною мірою, якщо не враховувати соціально-психологічні особливості осіб – учасників громадського процесу. Так, у дослідженні, присвяченому аналізу інтернет-участі у Великобританії, Р. К. Гібсон, С. Лусолі і С. Вард виділяють два ключові типи участі громадян у громадсько-політичних процесах суспільства [10]: онлайн-участь (online participation) та онлайн-контактування (online contacting). До онлайн-контактування дослідники віднесли форми інтернет-участі, які не вимагають від індивіда великих зусиль, такі як короткі голосування, обговорення актуальних соціально-політичних питань, поширення інформації. Безпосередньо до онлайн-участі віднесено більш активні форми діяльності: приєднання до організації, грошові пожертви, онлайн-петиції, офіційні звернення, онлайн-демонстрації тощо. Дослідження показують, що більшість індивідів з активною громадянською позицією все ж таки схильні до таких форм інтернет-участі, які належать до онлайн-контактування: найчастіше громадяни відвідують сайти громадських та політичних організацій, сторінки в соціальних мережах, шукають, коментують і поширюють інформацію. Більш активні форми участі (підписування онлайн-петиції або відправлення електронного листа громадському або політичному діячеві) можна спостерігати набагато рідше, особливо якщо участь передбачає зазначення персональних даних громадянина або вихід за межі звичної зони комфорту (забирає багато часу, потребує контактування з незнайомими людьми, відкритої конфронтації, ризику).

Німецькі дослідники К. Зілбер і Ф. Кан також зауважили, що найчастіше інтернет-користувачі реалізують своє право на участь у громадсько-політичних процесах за допомогою інтернет-комунікації і тільки невелика частина користувачів віддає перевагу більш активним формам участі. Загалом дослідники виділяють чотири основні напрямки громадсько-політичної діяльності в інтернет-середовищі [12, р. 4]:

- 1) комунікативна участь (контакти з експертами, державними службовцями, ЗМІ, організаціями);
- 2) участь, пов’язана з конкретною проблемою (бойкот продуктів, збирання підписів на петиції, грошові пожертви);

3) участь у діяльності організації (робота в партії або громадській організації; належність до групи політичної або громадської діяльності; відвідування зборів, контакти з політиками, представниками влади);

4) неконвенціональна участь (незаконний протест, “віртуальні страйки”, “віртуальні марші”).

Досліджень соціально-психологічних чинників громадської участі особистості, а особливо громадської інтернет-участі, наразі не проводилось. Тим часом вивчення соціально-психологічних особливостей учасників громадського процесу, чинників, які сприяють вибору громадянами ефективних форм участі, спонукають їх до конкретних дій, допомагають долати зовнішні перешкоди до участі та внутрішні (особистісні) бар’єри реалізації громадянами свого права на прийняття та ухвалення рішень з громадсько-політичних питань, є вельми актуальними завданнями сучасної науки.

Проведений теоретичний аналіз дав змогу зробити такі *висновки*:

1. В умовах інтернетизації соціально-політичного життя людини спостерігається тенденція до реалізації громадянами свого права на участь у громадсько-політичних процесах суспільства за допомогою інтернет-технологій. Виокремлюється такий тип громадської участі, як громадська інтернет-участь, котрий передбачає застосування в процесі участі всіх наявних засобів інтернет-діяльності, інтернет-комунікації, самовираження.

2. У процесі громадської участі використовується не одна форма участі, а їх набір. Вибір правильної форми участі критично впливає на ефективність цього процесу. Великий потенціал ефективності мають новітні, інтернетні, форми участі, оскільки відповідають одночасно двом показникам ефективності: “глибині” (забезпечують ефективний діалог між учасниками громадського процесу) та “широті” (дають змогу швидко та масово поширювати інформацію). Але цей потенціал не завжди вдається розкрити повною мірою, оскільки часто не враховуються соціально-психологічні особливості учасників громадського процесу; не вивченими досі є чинники, які сприяють вибору громадянами активних форм участі, подоланню бар’єрів участі.

3. Серед бар’єрів інтернет-участі виділяють: схильність до анонімної участі (уникнення відповідальності) та небажання виходити за межі звичної зони комфорту (докладати зусиль, вступати у конфронтацію, ризикувати). Спостерігається тенденція до вибору інтернет-користувачами таких форм громадської інтернет-участі, які не передбачають активних дій та зводяться до інтернет-контактування, інтернет-комунікації. Тому перспективи подальших наукових розвідок перш за все вбачаємо у вивченні соціально-психологічних чинників громадської інтернет-участі

та складанні рекомендацій щодо організації ефективного процесу участі індивідів у громадсько-політичному житті суспільства.

Л і т е р а т у р а

1. Скалабан И. А. Общественное участие: теоретико-методологические проблемы интерпретации / И. А. Скалабан // Современные исследования социальных проблем. – 2011. – № 2 (06). – С. 216–220.
2. Anduiza E. Political participation and the internet: a field essay / E. Anduiza, M. Cantijoch, A. Gallego. – Barcelona : Information, Communication and Society, 2009. – Vol. 12. – № 6. – P. 860–878.
3. Artner public web participation guidelines [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://blogs.gartner.com/gartner-public-web-participation-guidelines/>
4. Beckley T. Public participation in sustainable forest management: A reference guide / T. Beckley, J. Parkins, S. Sheppard // Sustainable Forest Management Network. – Edmonton, 2005.
5. Brodie E. Pathways through participation: What creates and sustains active citizenship? [Електронний ресурс] Final report / E. Brodie, T. Hughes, V. Jochum, S. Miller, N. Ockenden, D. Warburton. – 2011. – Режим доступу : www.pathwaysthroughparticipation.org.uk/wp-content/uploads/sites/3/2011/09/Pathways-Through-Participation-final-report_Final_20110913.pdf
6. Carnegie UK Trust: The shape of civil society to come: report from the Inquiry into the Future of Civil Society in the UK and Ireland. – London : CarnegieUK Trust, 2007.
7. DEMO-net. Introducing eParticipation. DEMO-net booklet series №1. – 2007. – 531 p.
8. Hewton K. Patterns of Participation: Political and Social Participation in 22 Nations / K. Hewton, H. Giebler // Discussion Paper. SP. IV. – Berlin, 2008.
9. Hoffman L. H. Participation or communication? An explication of political activity in the Internet age / L. H. Hoffman // Journal of Information Technology & Politics. – 2012. – Vol. 9. – № 3. – P. 217–233.
10. Gibson R. K. Online Participation in the UK: Testing a “Contextualised” Model of Internet Effects / R. K. Gibson, W. Lusoli, S. Ward // Political Studies Association. – Oxford : Blackwell Publishing Ltd, 2005. – Vol. 7. – P. 561–583.
11. Kemp S. Digital, Social & Mobile in 2015 / S. Kemp. – London : We Are Social Ltd, 2015. – 376 p.
12. Silber K. Political action on the internet – the German case case [Електронний ресурс] / K. Silber, F. Kuhn // ECPR Joint Sessions of Workshops, Upsala, 2004. – Режим доступу : www.ecpr.eu/Filestore/PaperProposal/217b10fe-19e8-46ce-ad07-66c14b77ccb8.pdf
13. Stern E. Web-based and traditional public participation in comprehensive planning: a comparative study / E. Stern, O. Gudes, T. Svoray // Environment and Planning B: Planning and Design. – 2009. – Vol. 36. – P. 1067–1085.
14. Tuler S. Voices from the forest: What participants expect of a public participation process / S. Tuler, T. Webler // Society and Natural Resources. – 1999. – P. 437–453.

Reference

1. Skalaban, I. A. (2011). Obschestvennoe uchastie: teoretiko-metodologicheskie problemy interpretatsii [Public participation: theoretical and methodological issues of interpretation]. *Sovremennyye issledovaniya sotsialnykh problem* [Modern researches of social problems], 2 (06), 216 – 220 (rus).
2. Anduiza, E., Cantijoch, M. and Gallego, A. (2009). Political participation and the Internet: a field essay. *Information, Communication and Society*, 12 (6), 860–878.
3. Artner public web participation guidelines, www.blogs.gartner.com/gartner-public-web-participation-guidelines/
4. Beckley, T., Parkins, J. and Sheppard, S. (2005). Public participation in sustainable forest management. *Sustainable Forest Management Network*. Edmonton.
5. Brodie, E., Hughes, T., Jochum, V., Miller, S., Ockenden, N. and Warburton, D. (2011). Pathways through participation: What creates and sustains active citizenship, www.pathwaysthroughparticipation.org.uk/wpcontent/uploads/sites/3/2011/09/Pathways-Through-Participation-final-report_Final_20110913.pdf
6. Carnegie UK Trust: The shape of civil society to come: report from the Inquiry into the Future of Civil Society in the UK and Ireland (2007). London: CarnegieUK Trust.
7. DEMO-net. *Introducing eParticipation* (2007). DEMO-net booklet, no 1.
8. Hewton, K. and Giebler, H. (2008). Patterns of Participation: Political and Social Participation in 22 Nations. *Discussion Paper SP. N. Berlin*.
9. Hoffman, L. H. (2012). Participation or communication? An explication of political activity in the Internet age. *Journal of Information Technology & Politics*, 9 (3), 217–233.
10. Gibson, R. K., Lusoli, W. and Ward, S. (2005). Online Participation in the UK: Testing a “Contextualised” Model of Internet Effects. *Political Studies Association*, 7, 561–583.
11. Kemp, S. (2015). Digital, Social & Mobile in 2015, 376. London: We Are Social Ltd.
12. Silber, K. and Kuhn, F. (2004). *Political action on the internet – the German case case*. Upsala: ECPR Joint Sessions of Workshops, [www.ecpr.eu/Filestore/ Paper-Proposal/217b10fe-19e8-46ce-ad07-66c14b77ccb8.pdf](http://www.ecpr.eu/Filestore/Paper-Proposal/217b10fe-19e8-46ce-ad07-66c14b77ccb8.pdf)
13. Stern, E., Gudes, O. and Svoray, T. (2009). Web-based and traditional public participation in comprehensive planning: a comparative study. *Environment and Planning B: Planning and Design*, 36, 1067–1085.
14. Tuler, S. and Webler, T. (1999). Voices from the forest: What participants expect of a public participation process. *Society and Natural Resources*, 437–453.

Варягина А. А. Развитие форм интернет-участия граждан в социально-политических процессах современности

Приведены результаты анализа специфики общественного участия личности в условиях интернетизации социально-политической жизни человека. Сформулировано определение понятия “общественное интернет-участие”, описаны формы общественного участия в интернет-среде. Определена роль новых форм общественного участия в процессе формирования гражданского общества, представлены аргументы относительно их эффективности, оценены показатели эффек-

тивности общественного участия. Особое внимание уделено рассмотрению барьеров участия, тенденции к реализации интернет-пользователями своего права на участие в общественно-политических процессах с помощью таких форм участия, которые не требуют указания персональных данных или выхода за пределы личной зоны комфорта. Обоснована целесообразность изучения социально-психологических детерминант общественного интернет-участия и учета влияния на нее в первую очередь факторов, способствующих выбору гражданами эффективных форм участия, побуждающих к конкретным действиям.

Ключевые слова: общественное участие, прямое участие, косвенное участие, новейшие формы участия, общественное интернет-участие.

Variagina A. A. Development of forms of citizen online participation in socio-political processes of modernity

The article presents the analysis of the specificities of individual's public participation in the situation of internetization of people's socio-political life. It provides a definition of the concept "web-based public participation", describes the forms of public participation in the Internet environment. The author determines the role of new forms of public participation in the process of civil society development, presents arguments regarding their effectiveness, describes public participation efficiency indicators. Special attention is paid to the existence of barriers of participation, tendencies with regards to the Internet user realization of their rights to participate in political processes through such forms of participation that do not require providing any personal data or do not urge them to stay outside their personal comfort zone. The author proves the expediency of studying social-psychological factors of web-based public participation and consideration of those that contribute to citizens' choice of effective forms of participation and motivate citizens to act.

Key words: public participation, direct participation, indirect participation, new forms of participation, web-based public participation.